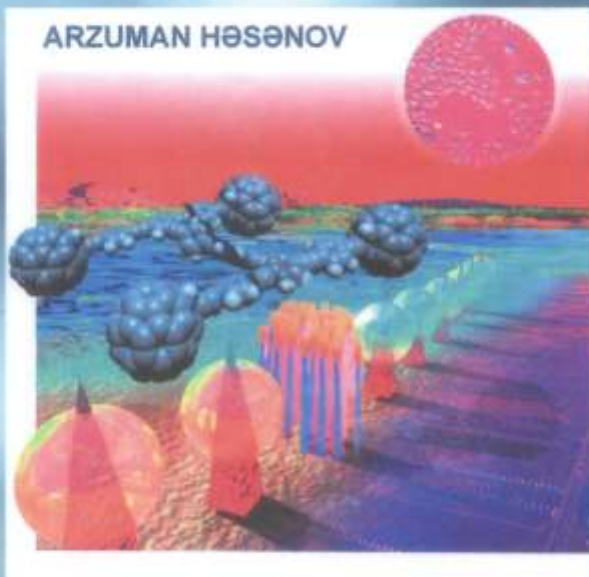

ARZUMAN HƏSƏNOV

NANOSİSTEMLƏRİN

RIYAZİ MODELLEŞDİRİLMƏSİ
VƏ
KOMPÜTER HESABLANMASI

ARZUMAN HƏSƏNOV

**NANOSİSTEMLƏRİN
RİYAZİ MODELLEŞDİRİLMƏSİ VƏ
KOMPÜTER HESABLANMASI**

**“Ləman nəşriyyat poliqrafiya” MMC
Bakı - 2013**

ELMİ REDAKTOR: Prof., f.e.d. M.Ə.Ramazanov

RƏYÇİLƏR: Dos., f.-r.e.n. F.H.Paşayev
Dos., b.e.n. I.S.Əhmədov
Dos., f.-r.e.n. M.S.Xəlilov

Həsənov Arzuman Qardaşxan oğlu. Nanosistemlərin riyazi modelləşdirilməsi və kompüter hesablanması. Bakı, “**Ləman nəşriyyat poliqrafiya**” MMC, 2013, 234 s., I nəşr.

Kitabdan ali məktəblərin nanotexnologiya sahəsi üzrə ixtisaslaşan bakalavr və magistr pillələrində təhsil alan tələbələr, doktorantlar və nanotexnologiya sahəsində çalışan elmi işçilər istifadə edə bilər. Kitabda nanosistemlərin modelləşdirilməsi metodları, kompüter proqramları, modelləri, kompüterdə hesablanması, tədqiqi və alınmış nəticələr şərh olunmuşdur.

H $\frac{1702000000 - 160}{2013}$

© A.Q.Həsənov, 2013

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ	6
GİRİŞ	8
I FƏSİL. NANOSİSTEMLƏRİN MODELLEŞDİRİLMƏSİ METODLARI	12
1. Nanosistemlərin əmələ gəlməsi və böyüəsinin modelləri ...	12
2. Kvant səviyyəsində nanosistemlərin modelləşdirilməsi	26
3. Sıxlıq funksionalı metoduna əsaslanan modelləşdirmə	31
4. Molekulyar dinamika metoduna əsaslanan modelləşdirmə	36
5. Yarımempirik metodlara əsaslanan modelləşdirmə	41
II FƏSİL. NANOSİSTEMLƏRİN KOMPÜTER PROQRAMLARI	47
6. Vizual proqramlaşdırma riyazi modelin kompüterdə realizasiyası üçün əsas vasitə kimi	47
7. Nanosistemlərin modelləşdirilməsinin əsas tipləri	57
8. Mathcad proqramı	66
9. HyperChem proqramı	73
10. NanoEngineer-1 proqramı	89
11. Yarım-empirik kvantmexaniki proqram	92
12. Bəzi nanohissəciklərin və nanosistemlərin vizual modelləri	101
III FƏSİL. NANOSİSTEMLƏRİN KOMPÜTERDƏ HESABLANMASI VƏ TƏDQIQI	113
13. Polietilen (PE), Polipropilen(PP) və Poliviniliden fluorid(PVDF) kompozitlərin modelləşdirilməsi və qeyriempirik metod ilə tədqiqi	113

14. Qızıl nanohissəciyi və onun nanokopozisiyalarının modelləşdirilməsi və Genişlənmiş Hükkel metodu ilə tədqiqi	118
15. Qızıl nanohissəciyinin yarım-empirik metodla tədqiqi ..	124
16. Gümüş nanohissəciyi və onun nanokopozisiyalarının kvantmexaniki tədqiqi	131
17. Dəmir nanohissəciyi və onun nanokopozisiyalarının kvantmexaniki tədqiqi	140
18. Həcmə mərkəzləşmiş dəmir nanohissəciyi və onun nanokopozisiyalarının kvantmexaniki tədqiqi	146
19. Aliminum nanohissəciyi və onun nanokopozisiyalarının modelləşdirilməsi və sixliq funksionali nəzəriyyəsi metodu ilə tədqiqi	154
20. Silisium nanohissəciyinin modelləşdirilməsi və kompüter tədqiqi	161
21. Füllərinin modelləşdirilməsi, qeyriempirik və molekulyar dinamika metodu tədqiqi	164
22. Qrafənin modelləşdirilməsi, qeyriempirik və molekulyar dinamika metodları ilə tədqiqi	168
23. DNT-nin modelləşdirilməsi və tədqiqi	178
24. Fe_3O_4 nanohissəciyin modelləşdirilməsi, qeyriempirik və SFN metodları ilə tədqiqi	182
25. ZnS nanohissəciyi və onun nanokopozisiyalarının modelləşdirilməsi və tədqiqi	194
26. Sirkonim dioksid nanohissəciyi və onun nanokopozisiyalarının modelləşdirilməsi və tədqiqi ...	199
27. Qızıl sulfid $(\text{Au}_2\text{S})_{22}$ nanohissəciyi və onun $(\text{Au}_2\text{S})_{22} + \text{PP}$, $(\text{Au}_2\text{S})_{22} + \text{PVDF}$ nanokopozisiyalarının modelləşdirilməsi və tədqiqi	208
28. Plumbum sulfid $(\text{PbS})_8$ nanohissəciyi və onun $(\text{PbS})_8 + \text{PP}$, $(\text{PbS})_8 + \text{PVDF}$ nanokopozisiyalarının modelləşdirilməsi və tədqiqi	221
ƏDƏBİYYAT	230

ÖN SÖZ

Məlumdur ki, nanotexnologiya 0,1-100nm ölçülü hissəciklərdə və quruluşlarda baş verən fiziki, kimyəvi və bioloji hadisələrin yaratdığı təsirləri öyrənir. Bu elmi-texniki istiqamətin əsasını yeni nanoquruluşlu materialların alınması, tədqiqi və tətbiqi təşkil edir. Belə kiçikölçülü tədqiqat aləmi riyaziyyat və kompüter texnologiyası üçün maraqlı tətbiqi sahədir. Bu istiqamətdə tədqiqatlar nanometr, yəni metrin milyardda biri səviyyəsində aparılır və alimlər üçün yeni problemlər qarşıya qoyur.

Məlumdur ki, tədqiq olunan obyektlərin ölçüləri kiçildikcə onların fiziki və kimyəvi xassələri kəskin dəyişir. Fiziki və kimyəvi xassələrin nanoölçülü sistemlərdə kəskin olaraq dəyişməsi bu cür materialların texnikanın müxtəlif sahələrində tətbiqinə imkan yaradır. Unikal xassələrə malik nanoquruluşların formalaşması yeni metodların və vasitələrin istifadəsi tələblərini qarşıya qoyur. Alınacaq yeni nanoölçülü quruluşun dayanıqlı olmasını, fiziki və kimyəvi xassələrini əvvəlcədən müəyyən etmək üçün ilk növbədə obyektin riyazi - vizual modelinin qurulması, hazırkı mövcud metodların tətbiqi, inkişaf etdirilməsi və kompüter hesablamalarının aparılmasını və yeni kompüter proqramlarının hazırlanmasını zəruri edir.

Hal hazırda nanotexnologiyada riyazi modelləşdirmənin vizual, hesablama və mühəndis kompüter modelləşdirməsi istifadə olunur. Bu dərslik təhsilin bakalavr və magistr pilləsində təhsil alan tələbələr tərəfindən nanoölçülü quruluşların öyrənilməsi, nanoölçülü sistemlər haqqında ilkin təsəvvürün formalaşmasına və nanomaterialların tədqiqi istiqamətində ilkin nəzəri təsəvvürlərin yaranmasına kömək edən əvəzsiz vasitədir. Dərsliyin hazırlanmasında tələbələrə oxuduğum mühazirə, apardığım məşğələ dərslər, çoxillik elmi-tədqiqat işlərimin bəzi nəticələrindən istifadə olunmuşdur.

“Nanosistemlərin riyazi modelləşdirilməsi və kompüter hesablanması” kitabı ana dilində yazılmış ilk kitab olduğu üçün

qüsurların olacağına şübhə etmirəm. Buna görə də irad və təkliflərini göndərənlərə öz minnətdarlığımı əvvəlcədən bildirirəm. Mənə mənəvi kömək etmiş iş yoldaşlarıma təşəkkür edir, yüksək səviyyədə yaradılmış iş şəratinə görə fizika fakültəsi və BDU - nun rəhbərliyinə dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

MÜƏLLİFLƏ ƏLAQƏ

Tel.: (99412) 5387217(iş), Mobil: (99470) 7157236

Veb sahifə: <http://nanomaterials.bsu.edu.az>

E-mail: hasanovarzuman@hotmail.com, arzuman@bsu.az

Skype: hasanovarzuman